

i *Nauce historii państwa i prawa w Królestwie Polskim doby Szkoły Głównej* (pierwodruk w 1964 r.) starał się autor ocalić od zapomnienia garść nazwisk zasłużonych prawników oraz pogłębić naszą wiedzę jeśli idzie o zasługi takich badaczy jak m.in. Walenty Dutkiewicz, Romuald Hube, Stosław Łąguna, wreszcie „romantyczny panslawista” Wacław Aleksander Maciejowski. Przypomniał rolę niedocenianego w dotychczasowej literaturze naukowej kręgu petersburskiego (do zamknięcia Uniwersytetu w 1861 r.), w którym wokół Józafata Ohryzki gromadzili się Antoni Bielecki, zasłużony w pracy nad reedycją Volumina Legum, wspomniany już Stosław Łąguna, czy jakże później wybitni Włodzimierz Spasowicz i Adolf Pawiński. Otrzymałmy przejrzysty rzut oka na rozwój nauki od metody dogmatycznej nacechowanej ujęciem ahistorycznym, poprzez metodę historyczno-krytyczną, ku pozytywizmowi, który stał się z czasem istotną cechą szkoły historycznej warszawskiej.

Zbiór ten, stanowiący plon trwających przez kilkadziesiąt lat badań autora, opartych o źródła znajdujące się w archiwach warszawskich, wileńskich, petersburskich i moskiewskich, stanowi ważną podstawę dla oczekujących na swe nowe opracowanie, a jakże potrzebnych „Dziejów historii prawa w Polsce”.

Otrzymałmy do ręki lekturę bardzo ważną. Juliusz Bardach jest badaczem o niezwykle szerokim wachlarzu tematycznym, od historii społeczno-gospodarczej, poprzez dzieje prawa prywatnego, ku ustrojowi parlamentaryzmu w Europie i w Polsce; od problematyki szczegółowej w zakresie lituanistyki, varsavianów, biografistyki, poprzez ujęcia syntetyczne, do zagadnień metodologii historii prawa i historii *tout court*. Upiływ czasu, nawet już czterdziestoletni, nie odebrał żadnej z tych rozpraw jej znaczenia. Dobrze się stało, iż badania te, zarówno dotyczące metodologii, jak i historii nauki prawa, zostały tu zebrane i przypomniane. „Themis a Clío” jest więc zarówno podsumowaniem studiów z XX wieku, jak i bogatą inspiracją dla badań w XXI wieku.

STANISŁAW GRODZISKI (Kraków)

Ustrój i prawo w przeszłości dalszej i bliższej. Studia historyczne o prawie dedykowane Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej. Red. J. Malec i W. Uruszczak. Wyd. UJ, Kraków 2001, ss. 544.

Jak już CPH (2001, z. 2, s. 263-276) w swej kronice życia naukowego donosiło, 26 marca roku 2001 w Collegium Maius naszego najstarszego Uniwersytetu odbyła się godna i wspaniała uroczystość, która przyciągnęła rzesze znakomitych gości, ze świata nauki głównie. Był to jubileusz 50-lecia pracy naukowej znakomitego historyka prawa – Profesora Stanisława Grodzkiego. Warto przypomnieć, że lat temu blisko dziesięć w uznaniu wielkości i zasług krakowskiego Uczzonego redakcja „Czasopisma Prawno-Historycznego” postanowiła była zadedykować i poświęcić jeden tom CPH właśnie Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu, co zrealizowano (tom XLV, z. 1–2, Poznań 1994). Był to tom znakomity.

Na okazję uroczystości w marcu 2001 roku, wieńczącej 50-lecie pracy naukowej Profesora, okazały tom wydał Wydział Prawa i Administracji UJ.

Zbiorowe dzieło 45 autorów redagowali uczniowie, młodszy współpracownicy Profesora – sami już profesorskie mający tytuły – Jerzy Malec oraz Wacław Uruszczak. W pracach uczestniczyli również Kazimierz Baran oraz Irena Dwornicka, którzy przygotowali teksty specjalne

o Profesorze, podobnie jak Henryk Olszewski, który mówił podczas uroczystości i pisał w tomie o Stanisławie Grodziskim jako badaczu dziejów sejmku polskiego.

Potężny zbiór prac ofiarowanych w darze Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu wewnętrznie podzielony został teoretycznie na dwie, ale w istocie na trzy części. Część nazwana pierwszą grupuje teksty poświęcone ustrojowi politycznemu i społecznemu, zaś część nosząca nazwę drugiej – prawu i nauce prawa [scil.: sądowego]. Poprzedza te dwie części coś w rodzaju *pars minor*, ale mniejsza jedynie sumaryczną objętością, bo jakże ważna treścią i pięknem wypowiedzi. Otwiera tom prezentacja sylwetki i dzieł Profesora, pióra Kazimierza Barana. Tekst ten dobrze pokazuje niebywale szerokie *spectrum* naukowych zainteresowań i dokonań Profesora Stanisława Grodzkiego, pokazuje wielkiego uczonego i wielkiego dydaktyka, życzliwego nauczyciela, także popularyzatora wiedzy, człowieka wielkiej kultury osobistej, uczonego o wielkiej pasji twórczej, Mistrza. Liczba i wielkość dzieł Stanisława Grodzkiego pozwalała tylko na sygnałne wskazanie niektórych prac Uczonego. Z tekstem Kazimierza Barana harmonizuje bibliografia prac Profesora, zestawiona przez Irenę Dwornicką. Jest to bibliografia uzupełniająca, będąca dalszym ciągiem bibliografii zamieszczonej w CPH w 1994 roku, we wspomnianym tomie poświęconym ówczesnie Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu. Bibliografia uzupełniająca tymczasowo urywa się na roku 2000 i na pozycji nr 298. Tymczasowo, bo wszak w pełni sił twórczych Uczony tworzy nadal. Trzecia wypowiedź w owej faktycznie pierwszej części (choć bez tej nazwy) tomu, to tekst pomyślany jako laudacja i wygłoszony przez Henryka Olszewskiego na uroczystościach marcowych 2001 roku. Przy wielości wątków naukowych twórczości Stanisława Grodzkiego, Henryk Olszewski wybrał – jak sam pisze – tylko cząstkę dzieła, ale cząstkę ważną, do której Uczony ciągle wracał, cząstkę szczególnie istotną z uwagi na rolę dziejową parlamentu i parlamentaryzmu, zwłaszcza w dziejach Polski. Rozprawa i wypowiedź zatytułowane *Stanisław Grodzki jako badacz dziejów sejmku polskiego*, pięknie napisany i pięknie wygłoszony tekst stanowi w istocie gruntowne studium naukowe Henryka Olszewskiego nad dziejami sejmku, ze szczególnym uwzględnieniem tego, co nauka zawdzięcza Stanisławowi Grodzkiemu w materii parlamentaryzmu polskiego oraz na ziemiach polskich (w XIX wieku). Henryk Olszewski to najpierwszy w materii sejmowej fachowiec, toteż czytelnik tomu otrzymał nie tylko laudację, lecz przede wszystkim analizę stanu badań nad parlamentaryzmem polskim, szczegółową w stosunku do prac Stanisława Grodzkiego i ich miejsca w nauce polskiej. Można zasadnie uważać, iż to najlepsza rozprawa w omawianym tomie. Pięknie napisany tekst czyta się z satysfakcją.

Część zbierająca prace na temat ustroju politycznego i społecznego liczy 320 stron i zawiera 26 prac naukowych. Rozpiętość merytoryczna i chronologiczna prezentowanych prac jest bardzo duża. Jeśli tylko – dla przykładu – sięgnąć do pierwszej i ostatniej z umieszczonych w tej części prac, to poruszamy się pomiędzy średniowiecznym dworem i jego urzędnikami w marchii brandenburskiej okresu askańskiego, a polskimi monarchistami z końca lat dziewięćdziesiątych XX stulecia (to ostatnie chyba tylko z uwagi na skojarzenia z dawnymi dziejami uznać można za tekst historycznoprawny). Podobna różnorodność cechuje część drugą, zawierającą 16 prac chronologicznie rozrzuconych na przestrzeni około ośmiuset lat, a merytorycznie podobnie urozmaiconych. W obu grupach tematycznych łatwo jednak zauważyć, iż autorzy po większej części zajmują się czasami najnowszymi, tj. XIX i XX wiekiem: takich prac jest w części pierwszej 15 na ogólną liczbę 26, zaś w drugiej 11 wśród ogółem 16. Sądzę, iż jest jednak dziełem przypadku, iż wskazane proporcje (a właściwie dysproporcje) nieźle harmonizują z naukowymi zainteresowaniami i dokonaniem Profesora Stanisława Grodzkiego, który również od wielu lat skoncentrował swoje badania na XIX i XX stuleciu do czasów Polski Ludowej włącznie dochodząc, zwłaszcza w badaniach nad unifikacją i kodyfikacją polskiego prawa cywilnego.

Rozrzut problemów i omawianych okresów historycznych jest efektem zwykłego dla książek pamiątkowych selekcjonowania materiału nie pod kątem proponowanych tematów, co pod kątem personalnym. W tym banalnym stwierdzeniu nie ma nic pejoratywnego, bo księga pamiątkowa rządzi się swoimi prawami, a obok stron ujemnych tego zjawiska, są też i dodatnie, do

których można zaliczyć wielość, różnorodność zamiast hermetyczności, a to z kolei stwarza szansę na dotarcie książki do szerszego kręgu odbiorców. Przy owej mnogości spraw, problemów, w jakże wielkich przedziałach czasowych rozpatrywanych, są wszakże takie, których autorzy wyraźnie postarali się wpisać w problemy możliwie najbliższe specjalizacjom (licznym) Uczonego, któremu prace swoje dedykowali. Takim jest na przykład źródłowy artykuł na temat toczzonej głównie na forum galicyjskiego sejmku walki o kształt samorządu terytorialnego w autonomicznej Galicji, kiedy to ścierały się interesy i racje polskie, ukraińskie, żydowskie, a przy tym ziemiańskie i chłopskie, konserwatywne i liberalno-demokratyczne (s. 203 i in.). Liczne ważne prace Stanisława Grodzkiego o Galicji i sejmie galicyjskim zostały wykorzystane w innej rozprawie źródłowej, przygotowanej przez autorkę ze Lwowa. Rozprawa bazuje poza tym na materiałach ukraińskich, a poświęcona jest nadużyciom podczas wyborów sejmowych w Galicji wschodniej w okresie autonomicznym. Czytelnik może odnieść niekiedy wrażenie niepełnego udokumentowania wszystkich szczegółowych sformułowań; niektóre drobiazgi wydają się być gołosłowne (np. s. 226 i in.), a całość jakby nieco kazuistyczna, ale polski czytelnik powinien zapoznać się ze spojrzeniem z drugiej (ukraińskiej) strony na stosunki w Galicji wschodniej, co ma znaczenie także dla naszego dnia dzisiejszego. W kierunku badawcze Stanisława Grodzkiego wpisane są także rozprawy o Michale Bobrzyńskim oraz o polskiej myśli konserwatywnej przed 1914 rokiem, a także o nauce i nauczaniu prawa na Uniwersytetach Lwowskim, Jagiellońskim, Warszawskim. Wiedeński uczony ofiarował krakowskiemu koledze artykuł o zachodniogalicjskim kodeksie cywilnym z 1797 roku, co bliskie musi być Stanisławowi Grodzkiemu i to nie tylko z racji licznych Jego dzieł o dziejach Galicji i prawa w Galicji, ale także dlatego, iż przed laty Stanisław Grodzki we współautorstwie opublikował rozprawę o kodeksie karnym zachodniogalicjskim¹, bliźniaczym wobec cywilnego zarówno w czasie, jak i warunkami powstania. Jak słusznie pisze wiedeński uczony (s. 487 i n.), kodeks cywilny dla Galicji zachodniej pozostawał co najmniej w cieniu innych w zbliżonym czasie stworzonych i wprowadzonych w życie kodeksów cywilnych opartych na koncepcjach prawnonaturalnych. Ale to samo można powiedzieć o zaprezentowanym niegdyś przez Stanisława Grodzkiego kodeksie karnym zachodniogalicjskim. *Austriacki kodeks cywilny na ziemiach polskich w XX wieku* to rozprawa z natury rzeczy wkraczająca w kilka obszarów naukowych badanych przez Stanisława Grodzkiego: terytorialnie bowiem obejmuje obszar Galicji, a następnie – już dla czasów po I wojnie światowej – wzmiankowana praca porusza zagadnienia związane z problemami unifikacji i kodyfikacji prawa cywilnego w II Rzeczypospolitej, a więc Autor sięga do fundamentalnego studium Stanisława Grodzkiego o Komisji Kodyfikacyjnej II RP², zaś kiedy autor przechodzi do zagadnień ustania mocy obowiązującej ABGB po 1945 roku (s. 507 i n.), to tym samym znajduje się na terenie zbadanym w znacznym stopniu przez Stanisława Grodzkiego³. Do Stanisława Grodzkiego studium o Komisji Kodyfikacyjnej nawiązuje też tekst o pracach tejże Komisji nad ustawą o ochronie przyrody (s. 515).

Zawierającej 45 wielce różnorodnych tekstów naukowych księgi nie sposób omówić w krótkiej notce recenzyjnej. Wskazano przeto tylko niektóre prace, wedle kryterium zbieżności ich te-

¹ S. Grodzki, S. Salmonowicz, *Ustawa karna zachodniogalicjska z roku 1796. Zarys dziejów i charakterystyka*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” [CPH] 1965, z. 2.

² S. Grodzki, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*. CPH 1981, z. 1; tenże: *Commission de Codification de la République de Pologne*. „Archivum Iuridicum Cracoviense”, t. 18, 1985; *W osiemdziesięciolecie Komisji Kodyfikacyjnej (geneza i struktura)*. W: *Tworzenie prawa w Polsce. Tradycja i współczesność*. „Studia i materiały”, t. 12, Wyd. Trybunał Konstytucyjny. Warszawa 2000, [z niezrozumiałych przyczyn w spisie treści tytuł jest inny].

³ Zob. S. Grodzki. *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919–1947)*. „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1992 z. 1–4; *Z dziejów unifikacji polskiego prawa cywilnego*. CPH 1985, z. 2.

matów z badaniami Profesora Stanisława Grodzkiego. W niczym nie ma to uchybiać pozostałym tekstom, w większości znakomitym, nawet jeśli niekiedy dotyczącym kwestii nader szczegółowych. Można wyrazić pogląd, że autorzy wszystkich tekstów wykazali wysoką rzetelność naukową i przekazali w darze Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu rozprawy na wysokim poziomie naukowym. Zaowocowało pozostawienie przez redaktorów swobody w wyborze tematu każdego indywidualnego opracowania, bo w efekcie każdy autor podarował do tomu rozprawę z zakresu sobie dobrze znanego. Nawet nie zainteresowani bezpośrednio okolicznościami wydania książki przyszli czytelnicy znajdą wśród 45 tekstów, każdy dla siebie w różnorodności, rozprawy ważne z naukowego punktu widzenia. Księga zajmie trwałe miejsce w literaturze historycznoprawnej i bibliotekach naukowych.

ADAM LITYŃSKI (Katowice)

Honeste vivere..., Księga pamiątkowa ku czci Profesora Władysława Bojarskiego, Praca zbiorowa pod redakcją Ewy Gajdy i Andrzeja Sokali, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2001, ss. 639.

W dniu 19 listopada 2001 roku na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyło się uroczyste wręczenie Księgi pamiątkowej ku czci Profesora Władysława Bojarskiego. Przekazaniu Księgi towarzyszyła sesja naukowa poświęcona problematyce prawa kanonicznego i rzymskiego. Wykład dotyczący narzeczeństwa i małżeństwa w średniowiecznym prawie kanonicznym wygłosił o. profesor Bronisław Zubert, Profesor Janusz Sondel przedstawił działalność Katedry Prawa Rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI w., natomiast Andrzej Sokala swoje wystąpienie poświęcił wspomnieniom o Władysławie Bojarskim.

Prace nad powstaniem Księgi pamiątkowej ku czci Profesora Władysława Bojarskiego rozpoczęły się w 1998 roku, kiedy to toruńskie środowisko romanistyczne postanowiło uczcić, przypadającą na 21 maja 2000 roku siedemdziesiątą rocznicę urodzin Profesora, wydaniem dedykowanej Mu Księgi jubileuszowej. Niestety niespodziewana śmierć Profesora zmieniła tom studiów jubileuszowych w tom poświęcony Jego pamięci.

Władysław Bojarski (1931–2000) był absolwentem Wydziału Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Studia prawnicze ukończył w 1962 roku uzyskując licencjat i magisterium na podstawie pracy *In integrum restitutio w przedkodeksowym prawie kanonicznym*. W 1964 roku na tymże Wydziale, po pomyślnej obronie rozprawy zatytułowanej *Podstawa prawne in integrum restitutio jako nadzwyczajnego środka odwoławczego od wyroku w prawie kanonicznym*, uzyskał stopień doktora prawa kanonicznego. W latach 1963–1965 wykładał prawo kanoniczne i wyznaniowe w Kolegium Dominikańskim w Krakowie. W tym też czasie wyraźnym przedmiotem poszukiwań naukowych Profesora Władysława Bojarskiego stało się prawo rzymskie. Podjął wtedy trwające trzy lata uczestnictwo w tzw. wyższym seminarium z prawa rzymskiego prowadzonym na Uniwersytecie Jagiellońskim przez Profesorów Wacława Osuchowskiego i Adama Vetulaniego. W roku akademickim 1965/1966 Władysław Bojarski rozpoczął uniwersyteckie nauczanie prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim, a od czerwca 1966 roku na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W kierowanej wówczas przez Profesora Kazimierza Kolańczyka Katedrze Prawa Rzymskiego opracował rozprawę habilitacyj-